

L'Alguer

Esteve Campus – Carla Valentino



Esteve Campus naix al 1956 a l'Alguer en lo quarter popular de Sant Agustí, realitzat després de la segona guerra mundial. Aqueixes raguines han afavorit una facilitat a la freqüentació sigui dels ambients populars, sigui d'intel·lectuals de l'àmbit polític i cultural. Llicenciat en Ciències Polítiques a la Universitat dels Estudis de Sàsser, és funcionari a la Hisenda de Sanitat Pública del territori de l'Alguer. De l'any 1994 fins al 2002, és estat regidor del Municipi de l'Alguer i és estat President de la Comissió de Cultura. Ha fet part del Centre de Recerca i Documentació Eduard Toda, fundat de Rafael Caria i és estat un activista del moviment polític d'esquerra *Sardenya i Llibertat*. Soci de l'Òmnium Cultural de l'Alguer ja de la sua fundació, de març del 2011 n'és president. Amb la sua presidència és començada una nova etapa de modernització i d'obertura a la ciutat en l'Òmnium Cultural de l'Alguer. Ha participat, entre altres, a la campanya "Enllaçat per la llengua", i ha organitzat la "Via Catalana de l'Alguer" i la V Ara és l'hora, que han tengut un gran èxit, ja que, endemés d'algueresos i catalans, se són adjunts també partits i activistes independentistes sards.

Carla Valentino naix a l'Alguer al 1966, de família algueressa de generacions. Ha estudiat al Liceu Clàssic de l'Alguer i successivament ha aprofundit l'estudi del català i de la variant algueressa.

Del 1998 és sòcia de l'Òmnium Cultural de l'Alguer; és estada ensenyant d'alguerés a dins del Projecte Palomba per tota la durada del projecte i endemés ha fet part de l'equip de coordinació. Ha col·laborat en lo Servici de Normalització Lingüística de la mateixa associació. Del 2010 al 2013, ha treballat en l'Ofici Lingüístic del Municipi de l'Alguer. A partir del 2010 i fins a dies d'avui, col·labora amb l'Espai Lull de l'Alguer per diverses activitats de promoció de l'ús de la llengua catalana de l'Alguer, i també per traduccions o assessorament lingüístic. Ha traduït en alguerés diverses publicacions de privats i d'Entitats Públiques. Ha col·laborat com a Formadora al Curs CLIL de Formació per a Ensenyants a l'Alguer, organitzat de L'Espai Lull al 2010 amb el suport de la Generalitat de Catalunya. Actualment és Vicepresidenta de l'Òmnium Cultural de l'Alguer i també ensenyant dels cursos d'alguerés organitzats de la mateixa associació.

L'Alguer

Esteve Campus – Carla Valentino



84

Quan se parla de l'Alguer, de la sua llengua, de la sua cultura, se nota la tendència prevalent a analitzar el passat, lo que és estat, en manera acrítica, elencant los estudis fets, les recerques, a evidenciar amb nostàlgia "*com érem primer*" i com i en qui mesura és disminuït als dies d'avui l'ús de la nostra llengua. Encara avui lo "leitmotiv" de tantes iniciatives, encontres, conferències, mostres, i fins i tot també d'estudis i recerques és "*a l'Alguer un temps érem així*", és a dir una visió romàntica del passat, sense s'esforçar d'analitzar el present i sense donar grans prospectives de futur.

Les obres i les accions dels personatges algueresos dels primers anys del secul XX , passant per aquells de l'així dita primera i segona renaixença, és a diure fins als anys seixanta del mateix secul, coincidint amb el primer retrobament¹, són estats abundantment estudiats i lloats durant lo secul passat i també en aqueix inici de secul. Sense algun dubte, aquells de la primera meitat dels secul XX són estats

¹ R.Caria: *L'Alguer llengua i societat, la minoria catalana entre passat i futur. A cura del centre de Recerca i Documentació Eduard Toda l'Alguer. Sàsser, Edes, 1987.*

anys importants caracteritzats de la presència d'hòmens altretant importants, que se són expesos i empenyats treballant en favor del català de l'Alguer; intel·lectuals que tots coneixem nos han deixat en hereditat obres i accions imprescindibles per a garantir vitalitat a la nostra identitat, que representen, pel present i pel futur de la llengua, vàlids punts de referència pels estudis i per les activitats de recuperació portades envant de les Associacions i de les Institucions sigui alguereses que catalanes.

Lo fer referència als susdits personatges és esdevingut quasi un ritual, per evidenciar com érem grans primer i com sem petits avui. Una denigració del present en absència d'una qualsevol anàlisi crítica sobre el que han fet i, també, que no han fet aqueixos intel·lectuals. Mosaltros pensem que per comprendre bé la situació present i sobretot per donar un futur a la nostra llengua, sigui fonamental conèixer els mecanismes que han acompanyat la transformació de la societat algueresa durant lo sècul XX i aqueix inici de sècul, i consegüentment quales transformacions han produït en confront de la nostra llengua i en general de la cultura popular i tradicional.

Un panorama global i analític nos ve presentat de Rafael Caria, que en la interessant introducció² del volum "*Eduard Toda i Güell. L'Alguer. Un popolo catalano d'Italia*" (Ed. Galizzi, Sàsser, 1981) i en l'estudi "*L'Alguer, llengua i societat. La minoria catalana entre passat i futur.*" (Edes, Sàsser, 1987) dóna una lectura crítica dels intel·lectuals de la primera renaixença (1898-1908) "*affetti da elitarismo piccolo borghese, invidie personali e incultura linguistica che determinarono la fine del primo movimento rinascimentista algherese*".³

85

Del mateix tenor és lo judici sobre els intel·lectuals de la segona renaixença (1950-1970) que segons Caria, no són mai anats més enllà del folklorisme oportunista i conservador i que no han mai tengut la capacitat d'entrar en lo procés d'unificació lingüística que ha tingut lloc als Països Catalans als primers anys del Nou-cents.⁴ Lo dualisme present entre aqueixos personatges, sigui de la primera que de la segona renaixença, o sigui, l'alternança entre comunicació i isolament, entre cosmopolitisme i provincialisme, en certa manera, també si no així marcada, és present encara avui.⁵ De fet, també actualment, se poden notar posicions provincials i isolacionistes de part de qui presenta quasi amb por i com un perill

² La introducció del volum "*Eduard Toda i Güell. L'Alguer. Un popolo catalano d'Italia*", representa la primera anàlisi completa de la situació sociolingüística de l'alguerés i mereix d'ésser revaluada i difundida.

³ R. Caria, *L'Alguer, llengua i societat, la minoria catalana entre passat i futur*, p. 11.

⁴ R. Caria cit. p. 12.

⁵ R. Caria cit. p. 15.

una eventual supremacia catalana i una excessiva dependència de l'Alguer i de la sua llengua de les influències institucionals i acadèmiques catalanes, i al mateix temps demana rols i contribuents a les mateixes Institucions catalanes.

Si els intel·lectuals del Nou-cents no han tengut la mínima sensibilitat d'expressar solidaritat a qui feva resistència política contra la dictadura franquista⁶, tret Antoni Simon Mossa⁷, arquitecte, intel·lectual, polític, nacionalista sard i u dels fundadors



del Centre d'Estudis Algueresos, que ha tingut contactes i freqüentacions amb l'ambient antifranquista català, (i tret naturalment Rafael Caria⁸, intel·lectual, estudiós, poeta i polític, líder de la tercera renaixença algueresa) avui a l'Alguer,

així com en tota la Sardenya és gran la consciència i viva la solidaritat per les reivindicacions nacionalistes i per la llibertat del pòpul català. És prova d'aqueixa major sensibilitat la participació en primera persona d'exponents de l'independentisme sard a les més importants manifestacions que se són tengudes en Catalunya en aqueixos últims anys, així com les manifestacions per la Diada organitzades a l'Alguer de l'Òmnium Cultural de l'Alguer, La Via Catalana i Cadena Humana del 2013 i la V i Ara és l'hora del 2014, i de l'Espai Llull de l'Alguer que han vist la participació d'algueresos, associacions o simples ciutadans, catalans i representants dels moviments independentistes sards⁹.

86

L'Alguer de la fi del Vuit-cents principis del Nou-cents no arriba a 10.000 habitants, quasi tots parlen alguerés i la major part d'ellos són analfabets; doncs, una estructura socioeconòmica dèbil i lligada a les activitats tradicionals (com per exemple la pesca) tancada encara a dins de les muralles, amb quasi ningun contacte

⁶ *Eduard Toda i Guell. L'Alguer un popolo catalano d'Italia.* Traduzione, introduzione e note a cura di Rafael Caria, edizioni Gallizzi, Sassari, p.27. A damunt dels catalanistes algueresos i l'antifranquisme i el feixisme, vegeu del jove autor alguerés M. A. Farinelli *Història de l'Alguer*, col·lecció Descoberta, Llibres de l'Index, Barcelona 2014, p. 204-214 i *El Feixisme a l'Alguer*, Angle Editorial, Barcelona 2010, p. 95-114.

⁷ A damunt de Antoni Simon Mossa vegeu Josep Pla, *L'isola di Sardegna*, tradotto dal catalano da Antoni Arca, La Celere editrice, Alghero 1991, p. 37, 65-69; Giampiero Marras, *Simon Mossa visto da vicino, dal 1960 fino alla sua morte*, alfa editrice, Quartu S.Elena (CA), 2003; Raffaele Sari Bozzolo, *Antonio Simon Mossa ad Alghero, Tracce d'una vita appassionata*, Edizioni del sole, Alghero 2005 i M.A. Farinelli *Història de l'Alguer* cit. p. 215-219.

⁸ A damunt de la figura de Rafael Caria vegeu *Rafael Caria. Secció en memòria.* Institut d'Estudis Catalans, Secció Filològica, Barcelona 2010 i *Estudis Romànics*, Volum XXXI. Extret, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona 2009, p. 659-660 i M.A. Farinelli *Història de l'Alguer*, cit. p. 220-231.

⁹ M.A Farinelli, *Història de l'Alguer* cit. p. 245 i p. 3 del present artícul.

amb el món català. Probablement és pròpio gràcies a aqueix espai tancat en si mateix, isolat del resto del món, amb les portes de la Ciutat que vénen tancades a la tarda i obertes al maití, un món amb precises règules d'inclusió social, una ísola lingüística a dins d'una ísola geogràfica, gràcies a totes aqueixes combinacions, també si les Institucions catalanes ja no hi eren més a l'Alguer, havem conservat la nostra llengua i la nostra identitat peculiar. Lo record i els efectes d'aqueix isolament se respiraven fins a la fi dels anys '60 de Nou-cents, quan era impossible travessar algunes zones del centre històric sense ésser considerats foristers, estrangers, o quan era encara ben viva la contraposició amb els sasseresos¹⁰, "*los traïdors dels sasseresos*"¹¹.

Lo català de l'Alguer que trobem després de la Segona Guerra Mundial, és sobrevivat al passatge de la Sardenya a sota de la dominació dels Savoia, a la formació de l'estat unitari italià, superant l'obscurantisme cultural de l'època feixista i la culpabilització que la dictadura feixista ha practicat en los confronts dels dialectes-parlants.¹² Fins als anys '60, la ciutat conserva encara les sues activitats tradicionals, que són la pesca, l'artijanat, l'agricultura, i l'ús de l'alguerés com llengua de comunicació no sol familiar, sinó que en tots los susdits àmbits i en tota la societat ciutadana, és encara preponderant; també si de calqui any és nada la indústria turística amb fluxos de persones de diversos països europeus i també del resto del món, que oltres a portar un notable desenvolupament econòmic de la ciutat contribuirà, i no poc, a un canviament dels usos i costums socioculturals dels algueresos.

87

Naixen les primeres agrupacions d'estudis algueresistes, que però no resixin a donar un rol alternatiu a l'alguerés, que ve relegat, així com també la llengua sarda, a mer fenomen folklòric, quasi que la cultura no fossi un aspecte de la complexa problemàtica social, política i civil que univa els algueresos i els sards a dins d'una mateixa lluita d'emancipació de jugar en lo camp de l'autonomia de l'Estat.¹³ Sempre Rafael Caria, continuant en l'anàlisi d'aqueix precis moment històric, successiu als anys seixanta del Nou-cents, afirma que els anys setanta són caracteritzats d'un canvi de direcció: lo moviment algueresista, per efecte del recanvi generacional, d'exclusivament cultural se transforma també en polític.

¹⁰ Habitants de la Ciutat de Sàsser, segona ciutat de la Sardenya que dista 35km de l'Alguer.

¹¹ *Cobles de la conquesta dels Francesos* en "*Eduard Toda*"cit. pp. 330 – 336.

¹² R. Caria introducció a *Eduard Toda*, cit. p. 30.

¹³ R. Caria introducció cit. p. 31

És nostra opinió que, oltres a una manca de coneixença de la sociolingüística, instrument essencial per prendre posició conscientment,¹⁴ és estada pròpio aqueixa la macroscòpica carència dels intel·lectuals algueresos fins als anys setanta i que en certa manera continua a existir en la societat algueresa i, més en general, en la societat sarda; és a diure, limitar la qüestió de la llengua a un fet merament tecnicolingüístic i a no al més complex fenomen d'una comunitat, que és



essencialment polític i lligat al grau d'autodeterminació i reivindicació d'un propi estat social, econòmic i cultural. "Sono gli anni ottanta del novecento. Pochi intellettuali locali dei pochi che s'interessano d'algherese cominciano a formarsi un bagaglio culturale dove la sociolinguistica e tutte le discipline relazionate alla lingua hanno un peso preminente. Si leggano gli scritti di R. Caria, *Eduard Toda i Guell. L'Alguer un popolo catalano d'Italia*, Sassari 1981, la cui introduzione è uno dei primi interventi di taglio e spessore sociolinguistico pubblicati da un

cittadino algherese, nonché uno dei primi in assoluto di analisi sociolinguistica dedicati alla realtà di Alghero; e ancora R. Caria, *Alghero, lingua e società: la minoranza catalana tra passato e futuro*, Sassari 1988".¹⁵

88

La manca d'atenció per aqueixos aspectes i lo fet de limitar solament a una elit la discussió del fenomen lingüístic és lo mateix error que fem actualment, quan tenim la pretesa d'obstacular l'extinció de l'alguerés limitant la discussió sobre qual estàndard adoptar; és clar que un estàndard és essencial per salvar una llengua, però el problema és sobretot polític. La "revolució" a l'Alguer comença quan la qüestió algueresa esdevé un fet polític, quan lo català de l'Alguer no és més solament folklore ma hi és una recuperació en termes democràtics de la vida social i cultural dels algueresos; i és en aqueixa època que l'alguerés torna en les reunions públiques, en les assemblees sindacals, en los mítings electorals.

Són los anys setanta, caracteritzats d'un canvi de direcció: lo moviment algueresista, per efecte del recanvi generacional, d'exclusivament cultural se transforma també en polític¹⁶. També los partits polítics, primer hostils a l'ús de

¹⁴ G. Sari, *L'Algherese e il Sardo. Per una rilettura dei rapporti tra lingue minoritarie in contatto*. Insula, núm.7, juny 2010 p.104.

¹⁵ G. Sari en l'obra citada pag. 104 a la nota núm. 21 així escriu testualment a damunt de l'obra de Rafael Caria.

¹⁶ A. Bover i Font, *Sardocatalana. Llengua, literatura i cultura catalanes a Sardenya*, Denes/Bàsica, Paiporta, 2007, p. 226.

l'alguerés, ara cambien opinió i concorden sobre la necessitat d'utilitzar l'alguerés en los llocs públics; aqueix és lo moment del canvi generacional també a nivell polític, s'assisti a la formació d'un ambient democràtic i antifeixista, una espenta vers l'emancipació dels algueresos no més relegats a ésser solament objecte d'estudis. És aqueix lo nou clima social i cultural de les noves generacions algereses, que entren en contacte amb les espentes nacionalistes sardes i catalanes i que són lo punt de referència d'un més ample moviment reivindicatiu de les instàncies autonomistes i independentistes sardes.

La revolució copernicana comença pròpio als anys setanta, quan arriba lo boom econòmic també a l'Alguer, on s'assisti al desenvolupament del turisme hotelier i la ciutat entra en contacte amb les altres realtats europees i quan s'incrementen les relacions amb la Catalunya. Amb això no volem afirmar que la situació sigui esdevinguda idíl·lica, que se siguin ensopides les velles contraposicions, que és estat superat lo provincialisme i que s'és difundida una concepció cosmopolita; lo que volem subratllar és que aqueixos són los anys en los quals emergeix una nova manera de veure de les coses, anys en los quals una nova generació posa en marxa noves idees i noves propostes.

Són los anys de la fuga dels algueresos del centre històric, lloc de cohesió social que ha afavorit la longevitat de la llengua; després de l'última guerra naixen los nous quarters, los nous barris, que acullin milers de famílies que ocupaven cases i "debaixos"¹⁷ esdevinguts insalubres i superpoblats, o destrossats dels bombardaments del 17 de maig del 1943; centenars de nuclis familiars se transfereixen en àrees perifèriques de *Sant Agustí, Cavanna, La Pedrera, la Piverada, L'Argilera*,¹⁸ un ver i propi èxode en certa manera obligatori, que porta les persones a lluny del "bressol" de la pròpia identitat i dels afectes, també si és fet per portar-les en habitacions modernes i no malsanes. Són los anys de l'especulació edilícia en l'àrea urbana, de la defensa de la zona costanera del perill de subir la mateixa especulació, i són també els anys de les lluites socials en tota Itàlia amb els referèndums a favor del divorci i del dret a l'avortament.

Però són també els anys en los quals naix en lo territori a prop de l'Alguer lo pol industrial petroquímic que atreu treballadors del món de l'agricultura i de la ramaderia, de la pesca i de les altres activitats econòmiques tradicionals;

¹⁷ Los baixos d'un edifici utilitzats com habitació pobra.

¹⁸ Són los noms dels nous quarters populars edificats després de l'ultima guerra en la primera perifèria de l'Alguer.

s'abandonen los *gussos* i les *espanyoletes*¹⁹, lo *xiu*²⁰ i l'*alxolu*²¹, la *Cala de l'Ase* i l'*Illa*²² no són més los llocs habituals de treball, així com los olivars i els horts amb totes les relatives tradicions; la llengua, no solament l'alguerès sinó que també la sarda, que és majoritària en tota l'ísola, ve substituïda d'aquella italiana ara esdevinguda dominant.

Los joves algueresos nats després de la guerra, com los coetanis del resto de la Sardenya i de l'Itàlia, freqüenten les universitats sardes i italianes; se formen un bon



número de professionals; la ciutat críxi del punt de vista demogràfic també gràcies al desenvolupament de la indústria del turisme i arriba a tendre una dimensió internacional. Se reforcen los contactes amb els ambients catalans, neixen noves associacions culturals que promouen la salvaguarda lingüística i cultural del català de

l'Alguer, s'assignen les primeres borses d'estudi en favor de joves, sigui algueresos sigui catalans, que estudien i porten envant recerques de caràcter sociolingüístic.

90

En l'arc d'un quart de secul ve alterat lo teixit social i econòmic de la ciutat. Se passa d'una comunitat tancada en si mateixa, amb les seues activitats tradicionals, la sua llengua que és utilitzada prevalentment de les classes socials més pobres, a una societat que s'encamina vers l'homologació amb les altres realtats italianes. L'italià és ara la llengua prevalent en les famílies; és la llengua de l'escola, l'única llengua que pot garantir un futur millor als fills; la llengua de les institucions i dels mitjans de comunicació de massa. L'alguerès se transforma en llengua col·loquial, adapta sol en un àmbit restringit.

¹⁹ Gussos i espanyoletes: embarcacions per la pesca en la marina. Vegeu Revista de l'Alguer Anuari acadèmic de cultura catalana, núm. 6, R. Caria, El Lèxic dels mariners algueresos entre catalanitat i mediterraneïtat, Edicions Centre de Recerca i Documentació Eduard Toda, l'Alguer 1995, p. 135 (Gosso), 136-143 (l'espanyoleta).

²⁰ xiu: barca petita amb el fondo pla, utilitzada per la pesca en los estanys. Vegeu R. Caria *Il Mondo del Càlic. Studi di toponomastica e lessicografia algherese*, Edes, Sassari 1990, p. 81-89.

²¹ Instrument del calafat vegeu Revista de l'Alguer cit. p. 146.

²² Cala de l'Ase i l'Illa: topònims arcaics encara emprats i llocs de pesca dels pescadors algueresos; lo primer a Cap de la Caça, lo segon a l'Estany del Càlic. Vegeu R. Caria, respectivament, *Toponomastica algherese. Introduzione allo studio dei nomi di luogo della Città, del territorio e delle coste di Alghero*, Edes, Sàsser 1993, p. 131 e il Mondo del Càlic cit. p. 60.

Ma pròpio mentres escrivim sem assistint a aquella que definim la "*quarta renaixença*" per efecte d'un nou canvi generacional i gràcies al canviament de les condicions socials i culturals de l'Alguer. Un recanvi generacional degut sigui a la desaparició de posicions contraposades i de diatribes que han causat inútils quant dispendioses divisions, sigui a la presència de joves estudiosos, ma sobretot degut a l'allargament de la platea formada de persones que a vari títol i per diferents motius s'ocupen de la llengua i de la cultura catalana de l'Alguer i de tantes persones que volen adquirir major coneixença lingüística històrica i cultural. És aqueixa la més important novetat del secul XXI, és a diure l'ampli panorama de persones que mostren de voler recuperar i utilitzar, no solament a un nivell col·loquial, la nostra llengua i això és evident i demostrable; i és lo fruit de l'incessant treball portat envant en aqueixos últims trenta anys de part de les associacions culturals presents a l'Alguer. Gràcies a aqueix treball de sensibilització, que analitzarem més envant, és creixida en manera significativa la consciència lingüística dels algueresos que participen als cursos d'alguerés organitzats de les associacions culturals, com Òmnium Cultural de l'Alguer, i que assistin a les conferències i, més en general, a totes les iniciatives que venen organitzades en ciutat en alguerés i en favor de l'alguerés.

Lo treball portat envant de les diverses associacions culturals, ma també esportives, musicals i de voluntariat social, oltres que de numeroses individualitats, és estat segurament important per afavorir un interès sempre major vers la nostra llengua, també si realitzat en manera no coordinada i donques poc eficient i productiva en consideració de les grans energies expeses de part de desenen d'operadors voluntaris. Una de les associacions culturals més actives en aqueix sentit i que més ha cercat de treballar pel futur de la llengua és l'Òmnium Cultural de l'Alguer, nada a l'Alguer al 1993. Ja de la sua fundació Ò. C. de l'Alguer té com objectiu portar l'ensenyament de l'alguerés en les escoles del territori i cercar en aqueixa manera de sensibilitzar los joves i sobretot les famílies a una recuperació de l'ús i de la transmissió intergeneracional de la llengua. Les primeres activitats se focalitzen pròpio en la formació lingüística dels ensenyants i en la creació de materials didàctics, i per aqueixa finalitat, en col·laboració amb la Universitat de Sàsser, naix lo Centre de Recursos "Maria Montessori".

Del 1999, després d'una primera fase experimental d'ensenyament de l'alguerés de part de mestres i professors que feven un treball voluntari però no coordinat, naix lo projecte "Joan Palomba" amb la finalitat de portar una hora a la setmana d'ensenyament de l'alguerés, en horari curricular, en les escoles de la infància i primàries, públiques i privades, del territori de l'Alguer. Aqueix projecte se mou en

l'àmbit de la L.R. n. 26 del 15 octubre 1997, *Promozione e valorizzazione della cultura e della lingua della Sardegna*, i de la lei estatal n. 482 del 15 dicembre 1999, *Norme in materia di tutela delle minoranze linguistiche*.

La impostació metodològica se basa sobre un aprenent natural com aprenent la llengua mare. Lo projecte preveu una planificació didàctica amb tres diferents



livells d'ensenyament, que permeti a tots los alumnes de tendre llicions basades sobre unitats didàctiques comunes; del 2002 l'ensenyament de l'alguerés arriba també a les escoles secundàries de primer grau. La participació al Projecte Palomba, va anant i creixint: al 1999 les classes eren 48, després de dos anys la mèdia de participació era de 80/90 classes, és a diure més o manco 1500 minyons, per arribar a un màxim de 102 classes durant l'any escolàstic 2005/2006. Les llicions eren impartides d'ensenyants titulars interns a les escoles, amb provades capacitats lingüístiques que han donat la disponibilitat per fer una hora d'alguerés a la pròpia classe; i de socis d'Òmnium Cultural de l'Alguer, formats de l'associació amb cursos de llengua i de didàctica. Un fet molt important és estat la signatura de convencions

específiques amb els Directors de les escoles per assegurar "*l'estabilització institucional*" del **Projecte Joan Palomba** a dins del món escolar de l'Alguer.

92

Paral·lelament al projecte, al mes de setembre, cada any s'organitzava l'**Escola d'Estiu**, un curs de formació i ajornament pels ensenyants, gràcies també a la col·laboració del Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya, que enviava professors i pedagogistes per donar als ensenyants instruments pedagògics i didàctics per l'ensenyament del català de l'Alguer. És necessari recordar que no hi havia llibres o guies didàctiques en alguerés i que com a mínim se tenia de fer un treball d'adaptació lingüística dels materials en català. I per fer això durant l'any escolàstic un **Seminari permanent de Mestres**, format d'experts, s'ocupa de la redacció dels materials didàctics que se reparteixen mensualment a mestres interns i experts que fan llicions a les escoles.

Després de calqui any s'arriba a publicar un ver i propi llibre de text en dos volums: *Alguerés 1*, pel primer cicle de l'escola Primària (7-8 anys) i *Alguerés 2*, pel segon cicle de l'escola Primària (9-10 anys), Amb el projecte Palomba és estat possible fer entrar l'alguerés a les escoles, però era necessari fer un pas endemés. Per això

l'any 2004/2005, en col·laboració i amb el suport de la Generalitat de Catalunya naix lo projecte **La Costura**, una escola on lo català de l'Alguer és la llengua principal: lo 60% de l'ensenyament i de les activitats són fetes en alguerès, lo 30% en Italià i lo 10% en anglès. Com pel projecte Palomba, la metodologia didàctica és aquella de la immersió lingüística. Malaguradament per tota una sèrie de motius, l'andament del Projecte registra una disminució d'interès de part de les escoles i al 2011 acaba definitivament.

L'experiència del projecte Palomba i de la Costura són extremament positives. Lo Projecte Palomba, per número de classes que han participat i per durada, és estat lo més gran projecte experimental d'ensenyament d'aqueix nivell en Sardenya, i u dels més importants en Itàlia. Una experiència positiva, sobretot, perquè ha contribuït a la sensibilització dels alumnes i de les famílies a damunt de l'ús de l'alguerès, que no és més vist com un dialecte d'emprar solament en l'àmbit col·loquial, sinó que com una llengua amb pari dignitat de les altres. Los minyons han demostrat curiositat i interès per aqueixa llengua, que enteneven així a prop i així a lluny al mateix temps, han començat a fer demanes als pares, calqui iaio ha començat a parlar en alguerès amb els néts, i també qui no és nat a l'Alguer ma viu en ciutat, s'és interessat a aprendre la nostra llengua; han descobert, quasi amb sorpresa, que se parlava també a fores de l'Alguer i de l'Itàlia, i que per això era una llengua "viva" i no sol una "llengua de vells" com la veieven ellos. És evident a tots que amb solament una hora d'ensenyament a la setmana una llengua, llengua, no s'apren, però és estat important del punt de vista psicològic lo fet que l'escola, que havia contribuït a "matar" l'alguerès, ara li donguessi nova dignitat. És estat com sembrar llavors en les consciències dels minyons i també dels pares i mares.

93

Actualment, Òmnium Cultural de l'Alguer porta envant l'activitat d'ensenyament solament per adults, organitzant cursos que veuen una bona participació de persones de diferent edat i nivell d'instrucció i que, a part l'efecte primari de l'aprendiment de la llengua, contribueix a la sensibilització d'un sempre major número de persones, amb l'esperança que tenguin la gana i el coratge d'utilitzar l'alguerès no sol durant l'horari de la llició, sinó que també a fores, amb els amics i en família. Sempre amb la finalitat de promoure l'alguerès com una llengua moderna, una llengua de comunicació al pas amb els temps i que, doncs, pot ésser utilitzada dels joves i de tots, Ò. C. de l'Alguer, al 2011 s'inventa un Concurs de Vídeo en alguerès, amb nom "*Arrés és!*". Una nova manera de se posar en joc emprant l'alguerès, amb mitjans digitals moderns, com l'audiovisual i no sol a través de la poesia o de la literatura o de la música. Actualment lo concurs és arribat a la tercera edició i ha vist la participació d'escoles, associacions de

voluntariat social, grups esportius i de persones de diversa edat, que, singularment o en grup han presentat treballs de diferents nivells i temes, amb l'únic vincle que la llengua que tenen d'utilitzar és l'alguerès.

En aqueix nou secul los lligams amb les Institucions catalanes són anats creixint, i així, de diversos anys, l'Alguer té sous representants a dins de l'Institut d'Estudis Catalans. De 5 anys és estat obert en ciutat l'Espai Llull, ofici de representació de la Generalitat de Catalunya, que sigui " in loco" lo treball de suport a la promoció de l'ús de l'alguerès de sempre portat envant del Govern Català, afavoreix les relacions entre les entitats catalanes i aquelles alguereses i italianes, més en general; gràcies a aqueixa presència se són tancats importants acords i convenis de col·laboració entre institucions locals, com per exemple el Municipi i institucions catalanes; oltres a diversos intercanvis culturals entre privats.

L'any 2010, lo Municipi de l'Alguer, ha aprovat lo Pla Estratègic Municipal, a dins del qual hi ha un capítol dedicat a la llengua: Les estratègies per la Política Lingüística i per la salvaguarda i valorització de llengua catalana de l'Alguer. Aqueix pla indica set àmbits d'intervenció que són: Administració Municipal,



Ensenyament, Joves i temps lliure, Adults, Activitat cultural i turística, Comerç i producció, Mitjans de comunicació de massa; i té dos objectius principals: promoure les mesures necessàries per garantir la tutela i la valorització de la llengua catalana de

94

l'Alguer; desenvolupar iniciatives de coordinació i col·laboració entre els operadors socials i les institucions públiques i privades del territori, així com altres institucions del resto del domini lingüístic compartit, amb l'objectiu d'incrementar l'ús del català de l'Alguer, tant en l'àmbit personal, com social i institucional.

És important evidenciar que l'alguerès té un avantatge únic que la llengua sarda, per exemple, no té; és a diure lo fet de tindre una llengua estàndard de referència parlada de més de 9 milions de catalans, i de consegüència un "esboc" lingüístic, cultural i econòmic de l'altra banda de la marina, una autopista preferencial que porta directament al cor de l'Europa, i un camí endemés de la via italiana. D'això pareix que molts joves n'hagin pres consciència i són sempre demés los estudiants

que freqüenten les universitats catalanes a través de l'Erasmus o també per s'especialitzar o per doctorats de recerca. Així com se són incrementades les relacions institucionals, i se són multiplicats los intercanvis escolars, culturals i musicals, esportius o simplement amicals. Per no parlar de l'increment dels fluxos turístics de i vers la Catalunya, gràcies sobretot als vols "low cost".

Una intensificació de relacions, d'interessos, de sensibilitat que representa una important ocasió per restituir dignitat social, i un valor econòmic i cultural a la nostra llengua i a la nostra cultura. Endemés, és de considerar lo nou clima de col·laboració i de pau social que, excepció feta per calqui vella veu estonada que encara pensa i pretén de representar en manera exclusiva, però també "interessada", la catalanitat de l'Alguer, hi és actualment a l'Alguer; un fet excepcional, si considerem les contraposicions històriques que de sempre han afligit lo món algueresista. Senyal que encara sobreviu calqui petit residu de provincialisme i un interessat oportunisme de còmod.²³

Un conjunt excepcional de potencialitats mai tengut en lo passat que, necessita d'una coordinació institucional que pertoca al Municipi de l'Alguer, que però fins a dies d'avui, malgrat sigui previst de l'art. 9 de l'Estatut Municipal, no és estada actuada. D'això depen lo futur de la nostra llengua, és a diure del rol que el Municipi de l'Alguer té d'assumir com referent per la política lingüística ocupant-se de la normalització i de la promoció de l'ús de la llengua catalana en la variant algueresa i difundint la coneixença de la història, de la cultura i de les tradicions locals; si aqueixa Institució a la qual pertoca lo rol primari de tutela, continua a delegar aqueix deure a les associacions culturals, a s'activar esporàdicament en ocasió d'encontres oficials, a no utilitzar l'alguerés en la comunicació institucional, a no agevoliar i suportar lo procés d'estandardització lingüística i a no respectar els convenis estipulats també amb les institucions catalanes, alhora tots los esforços sigueran estats inútils.

És evident que hi són alguns punts dèbils representats principalment de la mancança d'una estratègia de recuperació i promoció de part de les institucions locals, però també del marc legal: l'alguerés, així com la llengua sarda no són llengües oficials; l'Estatut Especial de la Regió Autònoma de la Sardenya, aprovat amb la Llei Constitucional del 26 de febrer 1948 i modificat successivament, diferentment dels Estatuts d'altres regions autònomes italianes, com Trentino Alto Adige i Vall d'Aosta, que estableixen la cooficialitat, respectivament, de l'alemany i

²³ August Bover i Font, cit. p. 232-233.

del francès amb l'italià, no preveu tal norma de tutela per les dues llengües minoritàries reconeixudes de la Sardenya, sard i català de l'Alguer.



És una llei de l'Estat italià que reconeix 12 llengües minoritàries o regionals en tot lo territori italià, i el català de l'Alguer i el sard són entre aqueixes, endemés d'una precedent llei regional de la Regió Sardenya; però ambdues les lleis, també si formalment preveuen de salvaguardar i promoure el català de l'Alguer i el

sard, tenen límits que n'impedeixen una aplicació factiva; per exemple, pel que fa l'ensenyament, mentres en les escoles de la infància la tria de l'ús de la llengua minoritària durant algunes activitats ludicodidàctiques és a discreció de l'escola i de l'ensenyant, al contrari en l'escola primària i secundària la facultat de demanar l'ensenyament de la llengua o en la llengua, en horari curricular, és delegada als pares, que però, no essent informats, no utilitzen aqueixa opció.

96

Aqueix aspecte, així com aquell de l'ús de la llengua a dins de l'administració pública, de la justícia i dels mitjans de comunicació de massa pateix de la debilesa política sobretot de part d'aquells partits i moviments polítics que en Sardenya se refan a les reivindicacions sovranistes i independentistes. Durant les últimes eleccions regionals, l'any passat, se podiven comptar més o manco 11 agregacions polítiques que en lo programa electoral feven referència a reivindicacions nacionalistes sardes, però la mancança d'unió entre ellos, i en alguns casos la contraposició, no permeti de constituir una força unitària que porti envant amb determinació una concreta acció política. La Sardenya amb més d'un milió i mig d'habitants, la major part dels quals sardoparlants, corri el risc de perdre la sua identitat peculiar si no se posen en marxa més concretes accions de salvaguarda; anàlogament, lo català de l'Alguer, té necessitat d'intervencions urgents també perquè la sua extinció comprometiriva el patrimoni mateix de la ciutat i del territori. Malauradament les dades confermen en manera inequívoca que el català de l'Alguer corri un seri perill d'extinció si no se posaran en acte estratègies eficaces que puguin invertir aqueixa tendència.

Entre els algueresparlants són evidents los senyals del grau avançat del procés de substitució lingüística i de com l'alguerés ve considerat inferior i limitant respecte a la llengua italiana; són tantíssims los casos d'algueresos que, a part l'ambient familiar o amical, on apren l'alguerés a nivell col·loquial, cambien registre i utilitzen la llengua "oficial" en situacions formals o per conversacions importants: un complexe d'inferioritat lingüística evident.

La tutela del català de l'Alguer és important no solament com acció social de protecció d'una comunitat, sinó que té també un aspecte econòmic lligat al patrimoni del territori, que és constituït de bens materials i immaterials.



La riquesa del nostre territori, del territori de l'Alguer, és sobretot l'ambient i la identitat peculiar, la identitat lingüística única en tota Sardenya i en tota Itàlia, i perdre aqueixa identitat significaria depauperar aqueixa riquesa. Provem a imaginar qui cosa sigueriva l'Alguer sense la pròpia llengua i la pròpia identitat, sigueriva igual

97

que veure el panorama sense lo promontori del Cap de la Caça, o la ciutat sense el centre històric, sense l'Alguer vella, amb els campanils goticocatalans; per això és així important la tutela de la nostra llengua.

Volguent considerar la situació d'un punt de vista solament lingüístic, podem considerar les dues llengües, català de l'Alguer i sard, interdependents, i pensem que tenguin de tendre el mateix grau de tutela, no sol perquè regulamentades de les mateixes lleis estatals i regionals sinó que també perquè una supremacia del sard perjudicaria l'existència mateixa de l'alguerés, que se troba en una situació de doble perill: d'una part la predominança de l'italià llengua oficial de l'estat i de l'altra la presència forta del sard, majoritari respecte a les altres llengües de Sardenya en tota l'ísola. Tenim de considerar també, que una bona percentual d'habitants de l'Alguer són sardoparlants. Per això és encara necessari que l'alguerés sigui tutelat com única llengua de minoria entre els confins del territori de l'Alguer, concepte ja exprimit en la Llei estatal de tutela oltres que la Carta Europea de les llengües minoritàries.

D'altra part, tenim també de diure que l'alguerés respecte al sard té un punt de força representat del fet de tendre una llengua, lo català, i institucions lingüístiques i

culturals de referència a fores dels confins de l'estat; a part l'avantatge tecnicolingüístic de tendre una llengua estàndard de la qual partir per elaborar un propi estàndard, lo fet que el català sigui llengua oficial de Catalunya, fa sí que sigui considerada una llengua de comunicació moderna a la pari amb altres llengües europees amb possibilitats de relacions socials, culturals, econòmiques i institucionals d'una certa importància.

L'Estat italià no ha encara ratificat la carta europea de les llengües regionals o minoritàries firmada ben 23 anys fa, al 1992, també si, per diure la veritat, no creiem que pugui invertir la situació actual de la nostra llengua; lo límit real per una recuperació factiva de la llengua sarda i, doncs, del català de l'Alguer, és, com havem ja dit, la debilesa de les reivindicacions nacionalistes existents en Sardenya i també lo fet que en l'Estatut de la Regió Autònoma de la Sardenya no se fa alguna menció de la llengua, o millor dit, de les llengües i de la identitat del pòpul sard.

Aqueix límit se fa sentir quan, per exemple, se proponen iniciatives per l'ensenyament del català de l'Alguer en les escoles primàries i secundàries, o quan se demana una aplicació del bilingüisme en la Pública Administració, així com l'ús en los mitjans de comunicació de massa. Les accions més incisives, que portariven a un ver i propi canvi de situació no se poden portar envant per manca de directives clares. Pròpio en aqueixos dies, al parlament de l'Estat italià s'està discutint la proposta de ratifica de la Carta Europea de les llengües i cada temptatiu per obtenir una major tutela pel català de l'Alguer s'escontra amb el limitat poder legislatiu de la Regió Sardenya, i doncs cada iniciativa resulta inaplicable perquè contraria a les lleis de l'Estat italià.

Però, tot considerat, també amb els actuals instruments legislatius, gràcies a la sensibilitat d'algunes persones presents en les institucions públiques i privades de l'Alguer, i gràcies a la professionalitat i capacitat d'operadors culturals i estudiosos, se poden activar concretes i eficaces accions de tutela i promoció de la nostra llengua. És evident que no basta això per garantir un futur al català de l'Alguer i per tot los motius ja tractats és clar a tots, també a qui com mosaltros no és sociolingüista, que és menester establir alguns punts ineludibles.

Lo Municipi de l'Alguer:

- 1) *té d'actuar una política lingüística coherent i té de tendre, en aqueix àmbit, un comportament linear, constant, i no ocasional (visites oficials, comunicacions epistolars o verbals amb la Catalunya, etc.); té d'èsser "super partes", promoure*

i coordinar totes les activitats de tutela portades envant de l'Administració mateixa i de totes les Associacions;

- 2) *té d'implantar un ofici apòsit, amb personal expert, que s'ocupi a 360 graus de suportar les accions previstes del Pla estratègic de Política Lingüística i monitorar totes les activitats que se fan en llengua o per la llengua; un ofici que sigui punt de referència, de tot l'aparat administratiu i polític, i de tota la ciutat;*
- 3) *té d'utilitzar tots los instruments legislatius a disposició i les professionalitats presents en Ciutat per realitzar accions concretes endirçades a la tutela, però també a la normalització i normativització de l'alguerés; en aqueixa manera pot evitar que sobre un població de 42 mil habitants hi siguin altretants lingüistes i experts en matèria i que qui té l'interès a fer sí que el nivell de competència sigui sempre més baix per poguer així tendre un rol en les institucions locals i fins i tot catalanes no tengui èxit;*
- 4) *té el deure de agevoliar un clima d'unitat i condició de part de la comunitat a través de la participació de totes les realtats institucionals, socials, polítiques i culturals.*



És necessari que les Institucions locals, amb la col·laboració de totes les entitats polítiques, culturals i socials, i de les empreses, sobretot aquelles de l'àmbit comercial i turístic, posin en marxa una campanya de normalització lingüística,

feta en manera científica i professional i suportada d'adequats finançaments. Així com és necessària l'adopció d'un alguerés estàndard, respectuós de les particularitats de la nostra variant i que, al mateix temps, sigui coherent amb l'estàndard de la llengua de referència; condicions que, com se pot ben comprendre, no poden ésser sodisfetes de l'absurda pretesa de l'adopció d'una grafia italiana.

A la base de tot pensem que sigui fonamental i indispensable la cohesió social de la comunitat algueresa, o millor dit "*la voluntat que la llengua sobrevisqui i pugui complir diferents funcions socials cal que arribi al conjunt de la societat, i als seus representants polítics.*"²⁴ L'absència de cohesió interna és la característica dels processos de substitució i porta a la desintegració de la comunitat lingüística.²⁵

"*A l'Alguer, però, - com escriu Andreu Bosch i Rodoreda, primer Lector de català a la Universitat de Sàsser i preciós col·laborador d'Òmnium Cultural de l'Alguer - hi continua faltant una voluntat clara i tenaç de coordinació i planificació d'esforços, paral·lelament a la necessitat imperiosa de disminució de la conflictivitat i enfrontaments entre associacions culturals, Administració local i intel·lectuals.*"²⁶

100

Mosaltros continuarem a portar envant lo nostro treball amb passió i voluntat, sense preteses acadèmiques, així com havem fet fins a avui i com havem escrit també en aqueixes pàgines, jugant lo rol que mos pertoca, és a diure donar tot l'ajut possible a la nostra comunitat algueresa per contribuir a una sua emancipació cultural i, també, social. Demés no sabem i no podem fer.

²⁴ *El català a l'Alguer. Apunts per a un llibre blanc* R. Caria IEC revista de llengua i dret núm. 46, 2006.

²⁵ Jordi Solè i Camardons, *Iniciació a la sociolingüística*, Barcanova educació, Barcelona 1992.

²⁶ A. Bosch i Rodoreda, *El nou marc legal i l'escola*, Revista de llengua i dret, núm. 28; desembre 1997.

Bibliografia

Bandinu, Bachisio. *Pro s'indipendentzia*, Il Maestrale, 2010.

Bosch i Rodoreda, Andreu. *El català de l'Alguer, el nou marc legal i l'escola*. Revista de Llengua i dret, num.28.

Bosch i Rodoreda, Andreu. *El català de l'Alguer*. Barcelona,2002.

Bover i Font, August. *Sardocatalana.Llengua, literatura catalanes a Sardenya*,Denes/Bàsica, Paiporta, 2007.

Caria, Rafael. Introducció a *Eduard Toda i Guell, L'Alguer un popolo catalano d'Italia*, Gallizzi, Sàsser, 1981.

Caria, Rafael. *L'Alguer llengua i societat. La minoria catalana entre passat i futur*. EDeS,Sàsser, 1987.

Caria, Rafael. *Il Mondo del Càlic. I. Studi di Toponomastica e lessicografia Algherese. Prefazione di Antoni Maria Badia i Margarit*, Edes, Sàsser, 1990.

Caria, Rafael. *La politica linguística a l'Alguer. La Llengua al Paisos Catalans. A cura d'Isidor Marí*, 1992.

101

Caria, Rafael. *Toponomastica Algherese II.Introduzione allo studio dei nomi di luogo della città, del territorio, e delle coste di Alghero*. Prefazione di Joan Bastardas. EDeS, Sàsser, 1998.

Caria, Rafael. *El Català de l'Alguer: Apunts per a un llibre Blanc*, Revista de Llengua i Dret, num.46, 2006.

Corongiu, Giuseppe. *Il Sardo una lingua "normale".Manuale per chi non sa nulla, non conosce la linguistica e vuole saperne di più o cambiare idea*, Condaghes, 2013.

Farinelli, Marcel A., *El Feixisme a l'Alguer*, Angle Editorial, Barcelona 2010.

Farinelli, M.A., *Història de l'Alguer*, col·leció Descoberta Llibres de l'index, Barcelona 2014.

Francioni, Federico. *Storia dell'idea di Nazione Sarda in La Sardegna a cura di Manlio Brigaglia con la collaborazione di Antonello Mattone e Guido Melis*, Vol. 2, Edizioni della Torre, Cagliari 1982, pp.165-183.

Grossman, M. *Anàlisi sociolingüística de la població escolar de l'Alguer*. Actes del V col·loqui internacional de llengua i literatura catalanes, 1983.

Lelli, Marcello. *La Rinascita fallita*. Sassari, 1975.

Marras, Giampiero. *Simon Mossa visto da vicino. Dal 1960 fino all'anno della sua morte*, Alfa Editrice, Quartu S.E. (CA), 2003.

Pintore, Gianfranco. *Sardegna, regione o colonia?*. Milano 1975.

Salvi, Sergio. *Le nazioni proibite*. Firenze 1973.

Simon Mossa, Antoni. *Le Ragioni dell'indipendentismo*. Oristano 1976.

Scala, Luca. *El català de l'Alguer a l'escola*. in Miscel·lania a Joaquim Arenas i Sampera. Col·laboradors del Servei d'Ensenyament del Català. Entitat Autònoma del Diari Oficial i de publicacions, 2003, pp. 103-106.

Scala, Luca. *Català de l'Alguer: criteris de llengua escrita*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2003.

Istituto Regionale di Ricerca Educativa per la Sardegna, *La minoranza Linguistica Catalana di Alghero: aspetti educativi e culturali*, a cura di Caty Capra, Rosella Capriata, Gabriella Lanero, Domenichina Olita, Nuove Grafiche Puddu, Ortacesus (CA).

Sari Guido. *L'Algherese e il Sardo. Per una rilettura dei rapporti tra lingue minoritarie in contatto*. Insula, num 7, juny 2010

Sari, Guido. *El Català de l'Alguer: una llengua en risc d'extinció*. La Busca edicions, Barcelona, 2012.

Sari Bozzolo, Raffaele. *Antonio Simon Mossa ad Alghero*, Edizioni del Sole, l'Alguer, 2005.

Josep Pla, *l'Isola di Sardegna*. Tradotto dal catalano da Antoni Arca, La Celere Editrice, Alghero 1991.

Strubell, Miquel. *Les llengües minoritzades: condicions per a llur supervivència a Europa*. Congresso di Ricerca Educativa della Regione Autonoma della Sardegna, l'Alguer, hotel punta negra, 26-27 d'abril 2002.